

Plannen en planten van (stads)bossen voor mens en natuur

Kris Verheyen, Universiteit Gent, Labo Bos & Natuur

kris.verheyen@ugent.be
www.fornalab.ugent.be

Belang van bomen, bosjes en bossen

Belang van groen
(in de stad) wordt
steeds groter

Bomen, bosjes en
bossen vervullen
daarbij een
sleutelrol

Persbericht

Kleine bosjes zijn van groot belang

Kleine bosfragmenten zijn belangrijker dan gedacht, blijkt uit nieuw internationaal onderzoek van de UGent. In vergelijking met grotere bossen slaan kleinere bossen meer koolstof op in de bodem, bevatten ze betere voedselbronnen voor wilde dieren en leven er minder teken.

Valdés et al. (2019)

Inhoud lezing

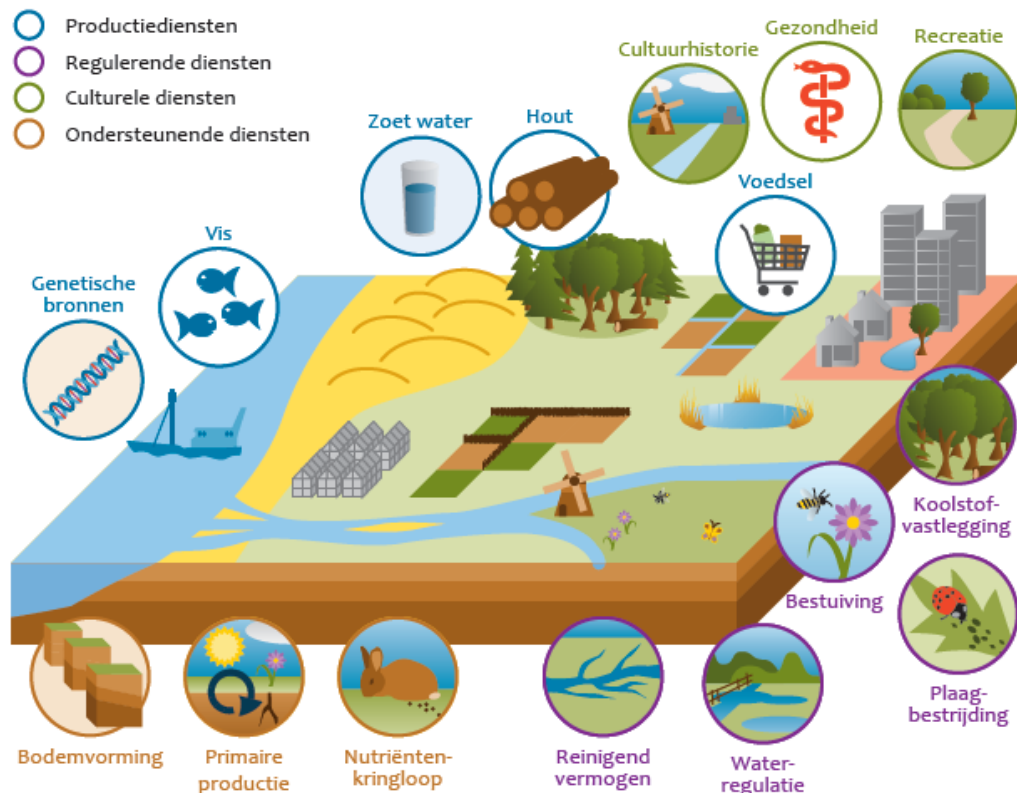
- (Bondig) overzicht van kennis die helpt bij het **plannen** van stadsbossen voor mens en natuur
- Toelichting van opties voor het **planten** van stadsbossen

Inhoud lezing

- (Bondig) overzicht van kennis die helpt bij het **plannen** van stadsbossen voor mens en natuur
- Toelichting van opties voor het **planten** van stadsbossen

Plannen voor mens en natuur

Ecosysteemdiensten omvatten ‘*al de goederen en diensten die ecosystemen aan de samenleving leveren*’ (website Dep. Omgeving)

Plannen voor mens en natuur

Ecosysteemdiensten
+/- beschouwd in het
Nature Smart Cities-
project

Plannen voor natuur

Plannen voor natuur

Tapijt van bosanemoon (Bron: Ecopedia)

Vuistregels voor de creatie van biodivers bos:

Kenmerk	Detail	... en wat met stadsbossen?
Oppervlakte	Grotere bossen huisvesten meer soorten	... zijn vaak klein
Connectiviteit	Hogere connectiviteit biedt meer kolonisatiekansen	... typisch gelegen in urbane context
Leeftijd	Typische bossoorten zijn erg trage kolonisatoren en hebben vaak meerdere decennia tot eeuwen nodig om een nieuw bos te koloniseren	... stadsbossen zijn vaak heel jong
Groeiplaats	Lage nutriëtniveaus zijn noodzakelijk voor heel wat specialistische bossoorten	... uitgangssituatie is vaak erg variabel en biedt soms opportuniteiten, maar soms ook minder
Boomsoortensamenstelling	Gemengde bossen op basis van inheemse soorten hebben het grootste potentieel	... vaak gemengd + vaak met een (spontaan) aandeel uitheemse soorten
Verticale en horizontale structuur	Heterogeniteit (structuurrijk kronendak, open plekken, ...) bevordert biodiversiteit	... vaak erg heterogeen
Oude bomen en dood hout	Grote, oude - al dan niet kwijnende bomen - en (dik) dood hout zijn sleutelcomponenten voor de biodiversiteit in bossen	... vaak nog beperkt aanwezig in stadsbossen

Plannen voor natuur

Tapijt van bosanemoon (Bron: Ecopedia)

Vuistregels voor de creatie van biodivers bos:

Kenmerk	Detail	... en wat met stadsbossen?
Oppervlakte	Grotere bossen huisvesten meer soorten	... zijn vaak klein
Connectiviteit	Hogere connectiviteit biedt meer kolonisatiekansen	... typisch gelegen in urbane context
Leeftijd	Typische bossoorten zijn erg trage kolonisatoren en hebben vaak meerdere decennia tot eeuwen nodig om een nieuw bos te koloniseren	... stadsbossen zijn vaak heel jong
Groeiplaats	Lage nutriëtniveaus zijn noodzakelijk voor heel wat specialistische bossoorten	... uitgangssituatie is vaak erg variabel en biedt soms opportuniteiten, maar soms ook minder
Boomsoortensamenstelling	Gemengde bossen op basis van inheemse soorten hebben het grootste potentieel	... vaak gemengd + vaak met een (spontaan) aandeel uitheemse soorten
Verticale en horizontale structuur	Heterogeniteit (structuurrijk kronendak, open plekken, ...) bevordert biodiversiteit	... vaak erg heterogeen
Oude bomen en dood hout	Grote, oude - al dan niet kwijnende bomen - en (dik) dood hout zijn sleutelcomponenten voor de biodiversiteit in bossen	... vaak nog beperkt aanwezig in stadsbossen

Plannen voor natuur

Tapijt van bosanemoon (Bron: Ecopedia)

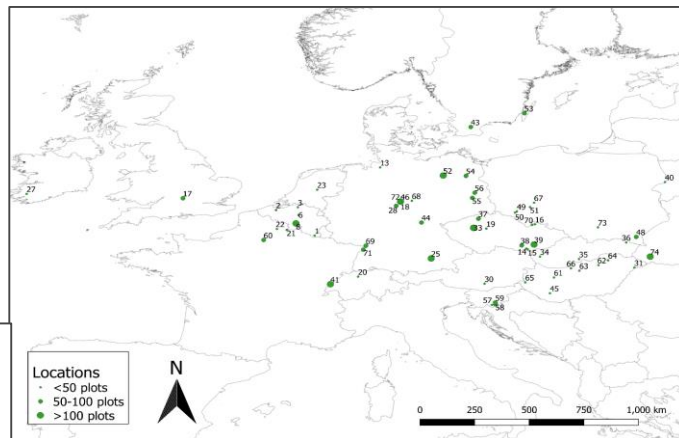
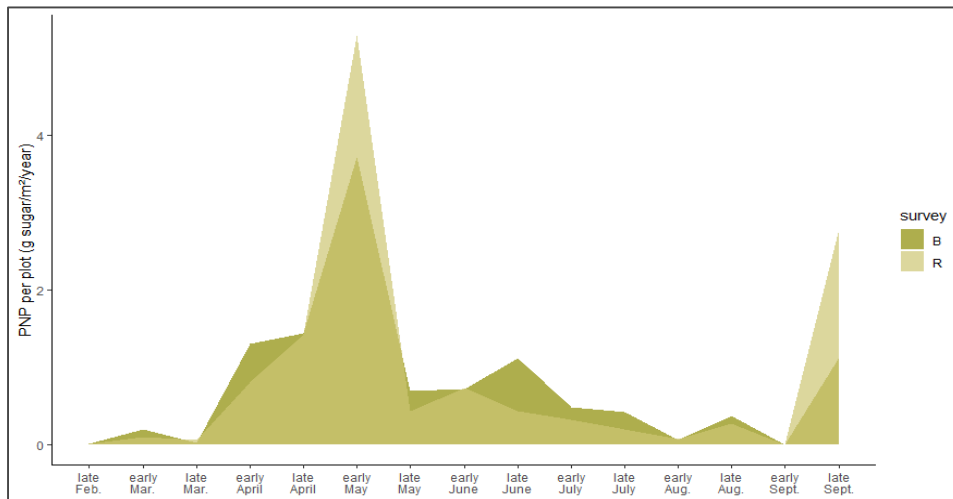
Vuistregels voor de creatie van biodivers bos:

Kenmerk	Detail	... en wat met stadsbossen?
Oppervlakte	Grotere bossen huisvesten meer soorten	... zijn vaak klein
Connectiviteit	Hogere connectiviteit biedt meer kolonisatiekansen	... typisch gelegen in urbane context
Leeftijd	Typische bossoorten zijn erg trage kolonisatoren en hebben vaak meerdere decennia tot eeuwen nodig om een nieuw bos te koloniseren	... stadsbossen zijn vaak heel jong
Groeiplaats	Lage nutriëtniveaus zijn noodzakelijk voor heel wat specialistische bossoorten	... uitgangssituatie is vaak erg variabel en biedt soms opportuniteiten, maar soms ook minder
Boomsoortensamenstelling	Gemengde bossen op basis van inheemse soorten hebben het grootste potentieel	... vaak gemengd + vaak met een (spontaan) aandeel uitheemse soorten
Verticale en horizontale structuur	Heterogeniteit (structuurrijk kronendak, open plekken, ...) bevordert biodiversiteit	... vaak erg heterogeen
Oude bomen en dood hout	Grote, oude - al dan niet kwijnende bomen - en (dik) dood hout zijn sleutelcomponenten voor de biodiversiteit in bossen	... vaak nog beperkt aanwezig in stadsbossen

Plannen voor natuur

Bestuivers als voorbeeld:

- kruidlaag van bossen heeft een groot nectarpotentieel (met name in het vroege voorjaar)
- dichtheid van de kroonlaag is dé belangrijkste stuurvariabele voor nectarpotentieel (lager = beter)

De Schuyter et al. - in voorbereiding

Plannen voor de mens: microklimaat

Plannen voor de mens: microklimaat

Hittegolven

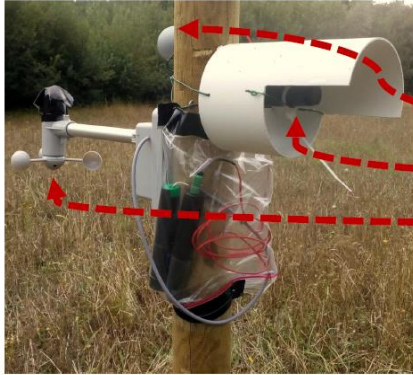
- Hittestress, zonnesteken en sterfte
  - **2003, 2006 & 2010:** > 2000 doden België
  - **2019:** 35% oversterfte in Brussel
  - **2019:** wereldwijd 345000 gevallen (65+)
- Van **4** dagen/jaar (nu) naar **11** (2030) en **19** (2050)

Romanello (2021)
Klimaatportaal Vlaanderen
Robine (2008)

Gillerot et al.,
in voorbereiding

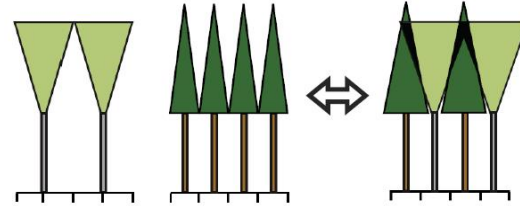
Plannen voor de mens: microklimaat

Bos en thermisch comfort

Gevoels-T

Warmtestraling
Vochtigheid
Lucht temperatuur
Windsnelheid

Gillerot et al.,
in voorbereiding

Plannen voor de mens: microklimaat

Bos en thermisch comfort

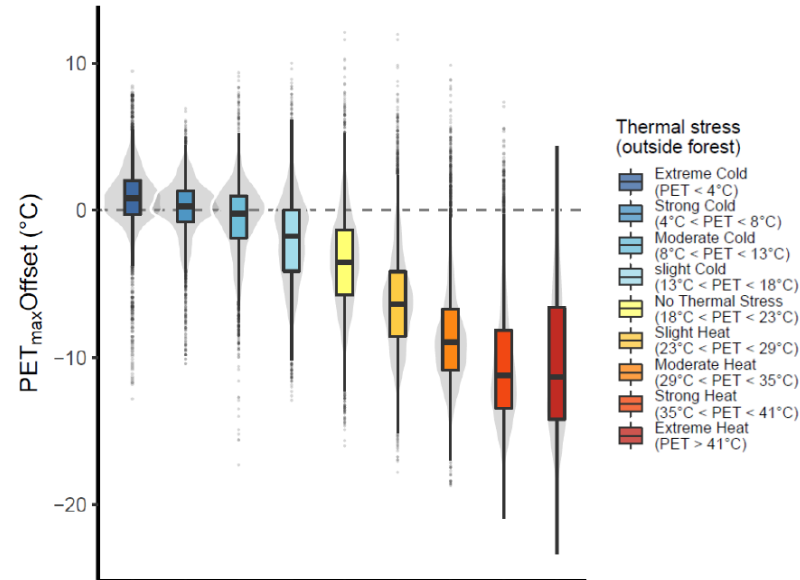

Under strong/extreme heat in nearby open field:

Young plantation **10°C PET cooler**

Mature forest **12.1 / 14.5 °C PET cooler**

84% less strong & extreme heat stress days!

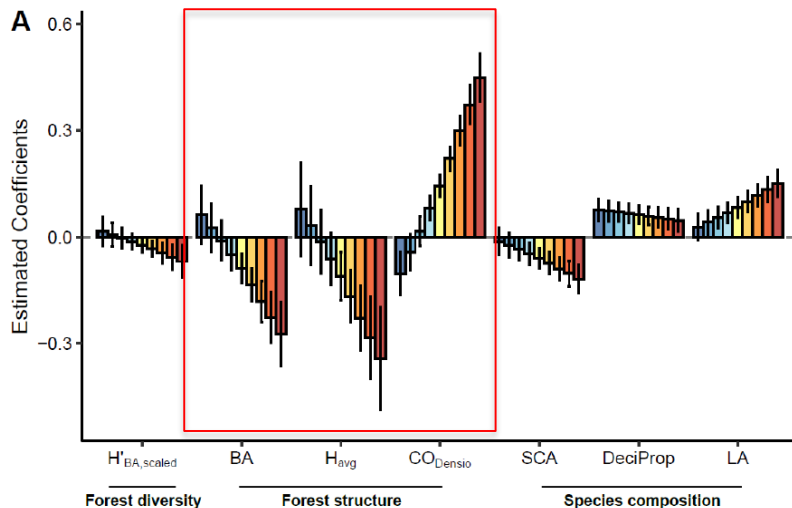
Gillerot et al.,
in voorbereiding

Plannen voor de mens: microklimaat

Bos en thermisch comfort

Large effect of forest structure and composition, little effect of tree diversity

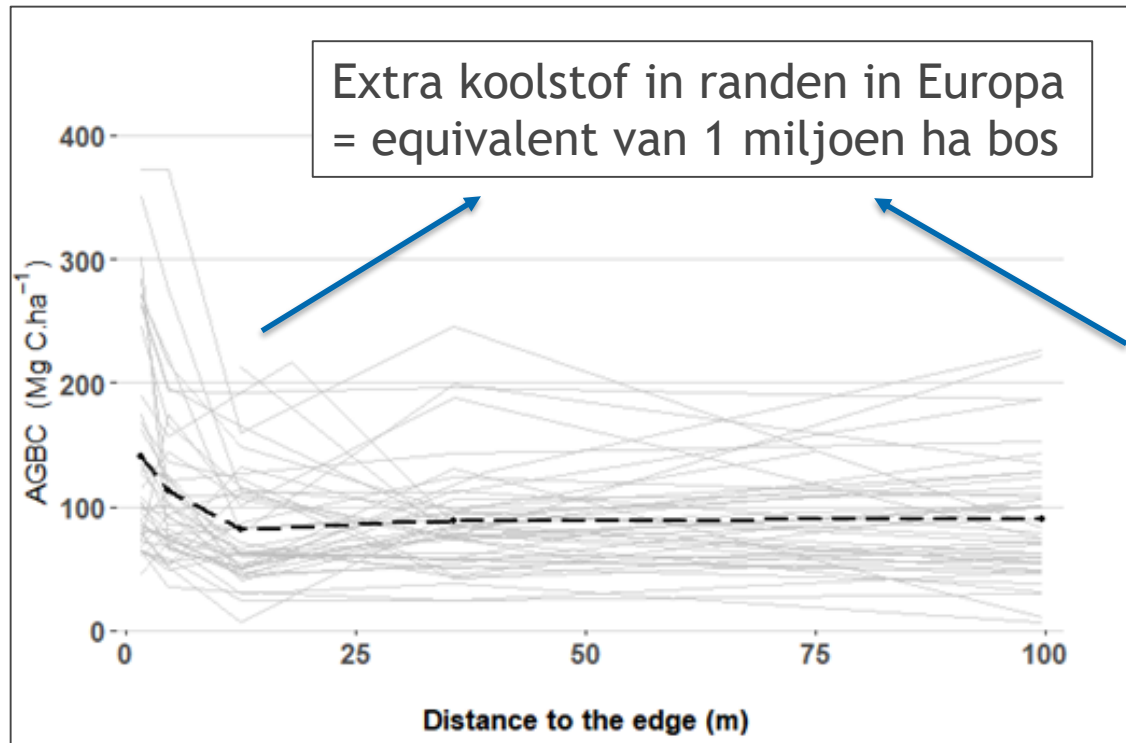

Gillerot et al.,
in voorbereiding

Plannen voor de mens: koolstofopslag

Plannen voor de mens: koolstofopslag

<https://www.durfdenken.be/nl/onderzoek-en-maatschappij/het-grote-belang-van-kleine-bossen> en Meeussen 2022

Durf Denken		
STUDENTENLEVEN	UGENT'ERS	0
totaal over het hoofd gezien - zowel in wetenschappelijk onderzoek als beleidsmatig. We voelden de nood hier verandering in te brengen en samen met een netwerk van Europese onderzoekers zijn we een aantal projecten gestart."		
Niet te verwaarlozen randeffect		
		Het randeffect dat nu blijkt, is geen detail. De onderzoekers rekenden uit dat alle bosranden in Europa - zo'n 9 miljard meter - goed zijn voor een opslag van 183 megaton koolstof. Om hetzelfde effect te bereiken met een aaneengesloten bos, zou je al een miljoen hectare extra bos nodig hebben, of een derde van de oppervlakte van België. Camille Meeussen: "De hogere koolstofopslag in de bosranden zit vooral in de bovengrondse biomassa - de takken, blaadjes aan de bomen en stammen. Maar ook in de bodem en de strooisellaag - zoals de dode blaadjes op de bosbodem - zit een hogere koolstofopslag dan in het centrum van de bossen."

Kleine bosjes zijn performante koolstofvastleggers!

Plannen voor de mens: geluid

Bos kan (de effecten van) verkeerslawaaï reduceren d.m.v. verschillende processen:

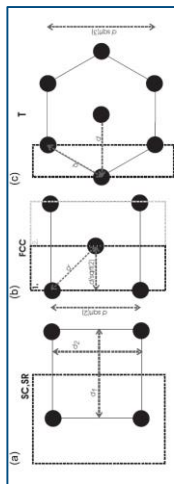
- **Fysische reductie:**
  - ***Directe effecten via de vegetatie***
    - Verstrooiing (vegetatie)
    - Absorptie (schors)
  - ***Indirecte effecten via de bodem en microklimatologie***
    - Interferentie (bodem)
    - Afbuiging (microklimatologie)
- **Psychologische reductie**

Voorbeeld van directe fysieke reductie via verstrooiing

Verstrooiing is hoger:

- hoger stamtal
- dikkere bomen
- plantverband minder belangrijk

Plantverband

Road traffic noise shielding by vegetation belts of limited depth

T. Van Renterghem ^{a,*}, D. Botteldooren ^{1,a}, K. Verheyen ^{2,b}

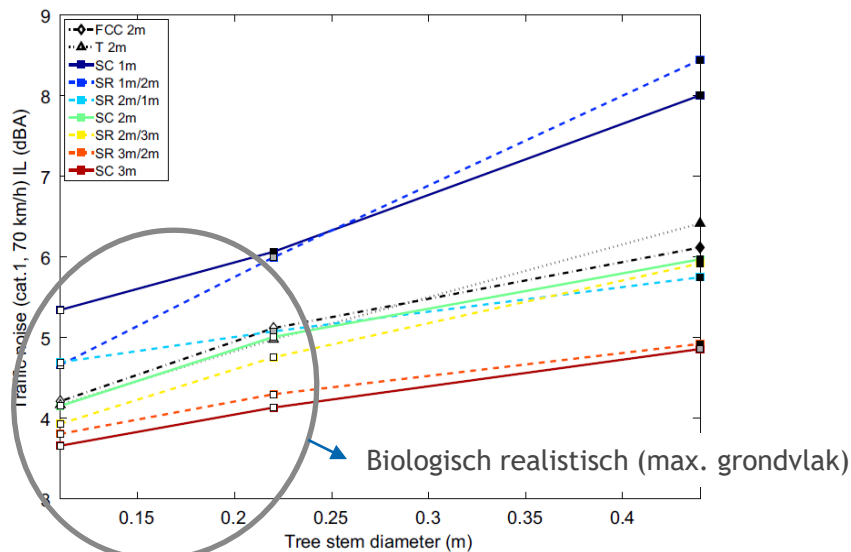

Fig. 6. Average traffic noise IL (for a light vehicle at 70 km/h) in the receiver plane, in function of tree stem diameter, referenced to sound propagation over grassland (receiver heights from 1 to 2 m). Different schemes were considered. The filling of the markers indicate whether the planting scheme is realistic with ordinary tree plantings (white), if special measures needs to be taken (gray), or if the planting scheme will be hard to realize (black). See Section 6 for discussion on this topic.

Bos kan (de effecten van) verkeerslawaaï reduceren d.m.v. verschillende processen:

- **Fysische reductie:**

- ***Directe effecten via de vegetatie***

- Verstrooiing (vegetatie)
- Absorptie (schors)

- ***Indirecte effecten via de bodem en microklimatologie***

- Interferentie (bodem)
- Afbuiging (microklimatologie)

- **Psychologische reductie**

Synthese geluid:

betekenisvolle fysische reductie enkel bij voldoende groot bos met een hoge dichtheid en een zachte bodem

maar ... effect van psychologische reductie is niet te onderschatten

Plannen voor mens en natuur: synthese

HABITAT FOR

Variatie! (open - gesloten, soorten, dik - dun, ...)

MICRO CLIMATE
REGULATION

Gesloten bladerdek, grote bomen

CARBON
SEQUESTRATION

Hoge stamdichtheid, grote bomen + randen zijn interessant

NOISE
POLLUTION

(Zeer) hoge stamdichtheid + zachte bodem

Plannen voor mens en natuur: waar wil ik naartoe?

Verskillende doelstellingen leiden tot verschillende bosbeelden, bv.

- Biodiversiteit vs koolstofopslag
- Biodiversiteit vs geluidsreductie
- ...

-> grondige evaluatie van doelstellingen + hun relatief belang bepaalt het na te streven bosbeeld

Inhoud lezing

- (Bondig) overzicht van kennis die helpt bij het **plannen** van stadsbossen voor mens en natuur
- Toelichting van opties voor het **planten** van stadsbossen

Hoe geraak ik daar?

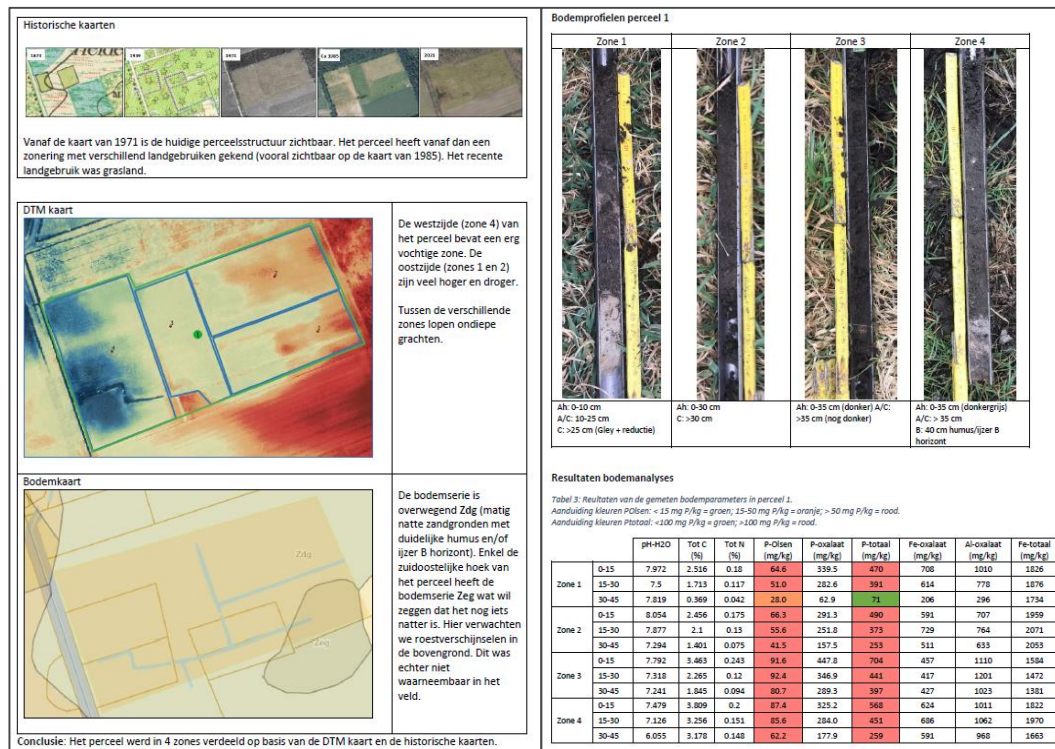
Aan welke knoppen kunnen we als beheerder draaien om de beoogde doelstellingen te bereiken?

- de uitgangssituatie conditioneren
- to plant or not to plant?
- bomen inzetten als ecosysteemingenieurs
- mengen in tijd en ruimte
- ...

.... en daarbij steeds rekening houden met een veranderend klimaat

Uitgangssituatie conditioneren

Lokaal grondverzet
om vocht- en fosfor-
gradiënten te
creëren

Kommiezenheide (grootschalig herbossingsproject ANB)

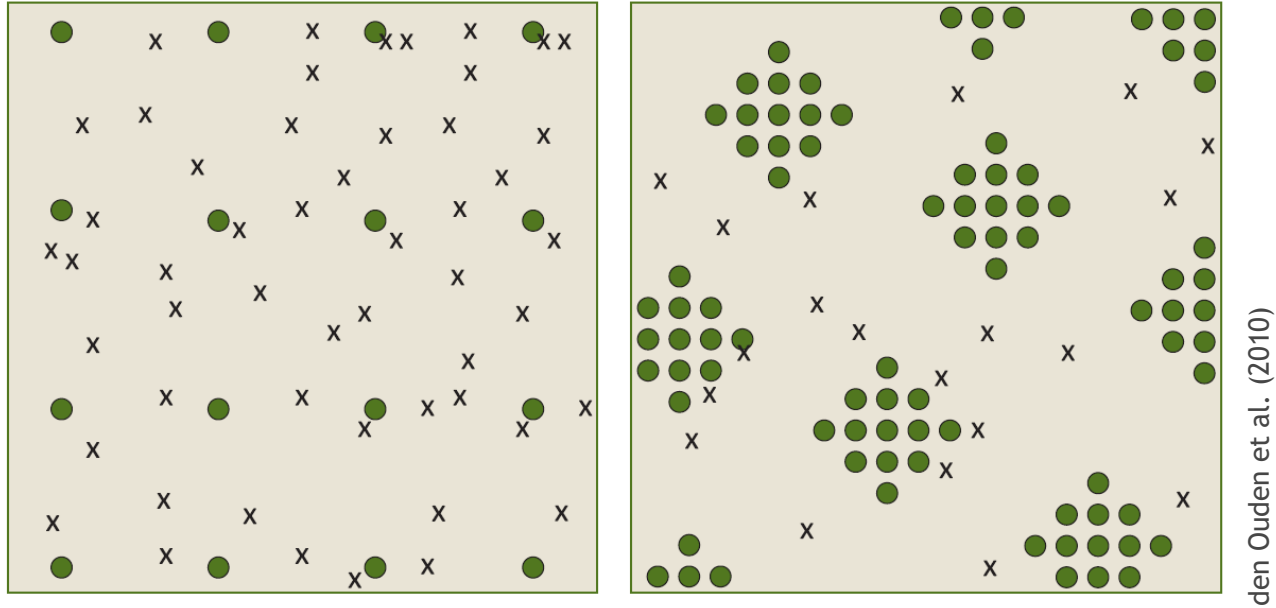
To plant or not to plant?

Tabel 28-1. Voor- en nadelen van natuurlijke verjonging, vergeleken met de aanplant van de gewenste boomsoorten.

	Voordeel	Nadeel
Natuurbehoud	Maakt gebruik van de natuurlijke processen van lokale zaadproductie en -verbreiding, wat leidt tot behoud van lokaal genetisch materiaal, en vaak tot meer soortendiversiteit en structuur.	Verjonging van invasieve soorten die mogelijk een bedreiging vormen voor aanwezige inheemse soorten.
Beheertechnisch	Vermijdt een plantschok en leidt tot stabielere, beter bewortelde bomen. Potentieel hoge stamtallen leiden tot grotere selectiemogelijkheden en meer zekerheid op een hogere stamkwaliteit.	De samenstelling, dichtheid en genetische kwaliteit van verjonging zijn onzeker. Het ongeplande mengingspatroon kan zonder onderhoud leiden tot ontmenging. Het hoge stamtal leidt tot een hoge slankheidsgraad (hoge h/d-verhouding) en daardoor tot risico op wind- en sneeuwschade.
Kosten/baten	In de regel goedkopere verjonging; minder snoeikosten; betere stamkwaliteit leidt potentieel tot hogere eenheidsprijzen van het geproduceerde hout.	Soms hogere kosten door wildraster, zuivering (tegengaan van ontmenging in de dichte fase) en vroege dunningen met weinig opbrengsten (in de stakenfase)
Esthetisch-recreatief	Meer natuurlijk bosbeeld (geen rijen).	Ongeordend bosbeeld kan als ongewenst worden ervaren.

den Ouden et al. (2010)

To plant or not to plant?

Figuur 28-3. Voorbeelden van een wijd plantverband (links: 6 x 6 m) en een dicht plantverband (rechts: groepenplanting 1 x 1 m) van boomsoorten met een productiedoelstelling (o) en daartussen natuurlijke verjonging (x).

Hybride (kunstmatige + natuurlijke verjonging) biedt
veel mogelijkheden

To plant or not to plant?

den Ouden et al. (2010)

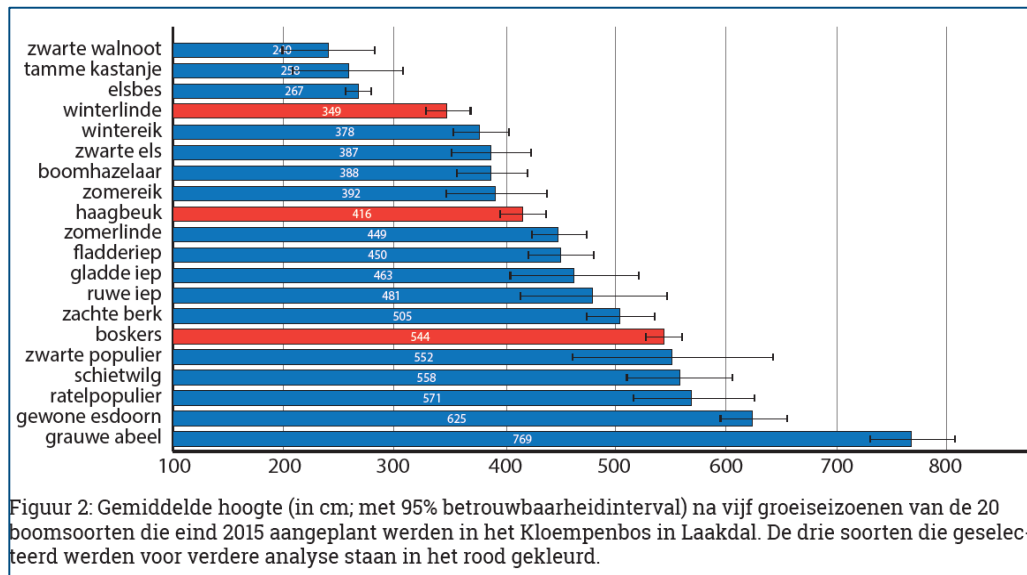
Figuur 28-4. Wijd plantverband (ongeveer 7 x 7 m) van wintereik direct na aanplant (links) en twee jaar later (rechts). De eiken worden individueel beschermd met een gaaskoker aan een boompaal tegen wildvraat. De massale spontane verjonging van ruwe berk zorgt voor een korset rond de aanplant. De zeer snelle hoogtegroe van berk kan de eiken volledig overgroeien, zodat een herhaalde vrijstelling noodzakelijk is. Foto's: Jan den Ouden.

Hybride (kunstmatige + natuurlijke verjonging) biedt
veel mogelijkheden

Bomen inzetten als ecosysteem-ingenieurs

Belangrijke kenmerken:

- groeisnelheid (bv. in functie van microklimaat)
- schaduwwerpend vermogen
- strooiselkwaliteit
- ...

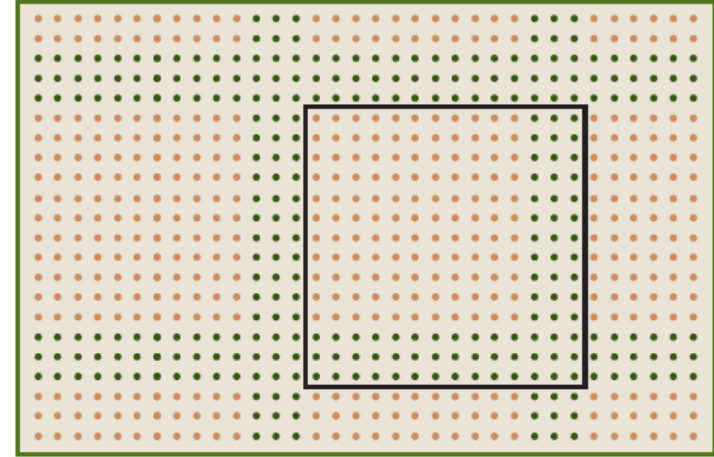

Verheyen et al. (2021)

Mengen in ruimte en tijd

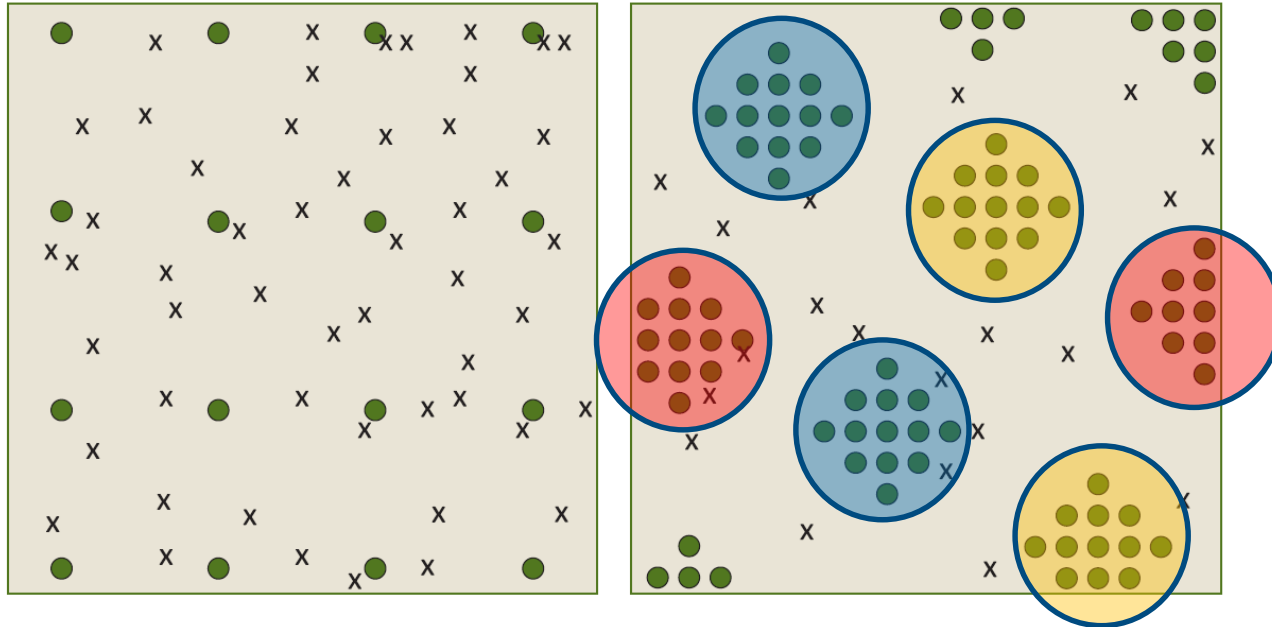
Mengen voor biodiversiteit en
(klimaat)robuustheid

Mengvormen:(intiem/individueel),
rijgewijs, strooksgewijs,
groepsgewijs

Figuur 28-6. Voorbeeld van een groepsgewijze menging (vierkantsplantverband van 2 x 2 m) met een snelgroeiende soort (groen) en een langzaam groeiende soort (bruin) die in relatief grote vakken aangeplant worden. Het kader geeft het basispatroon weer dat telkens wordt herhaald.

Mengen in ruimte en tijd

Figuur 28-3. Voorbeelden van een wijd plantverband (links: 6 x 6 m) en een dicht plantverband (rechts: groepenplanting 1 x 1 m) van boomsoorten met een productiedoelstelling (o) en daartussen natuurlijke verjonging (x).

Mengen in ruimte en tijd

Alnarp (Zweden, feb '10)

Rekening houden met een veranderend klimaat

Droogte-robuuste aanplantingstechnieken
Rapport voor het verkrijgen van vitaal en weerbaar (jong) bos

Oktober 2020

Eva Forceville

Onder begeleiding van prof. dr. ir. Jan Mertens, prof. dr. ir. Kris Verheyen,
Rebecca Devlaeminck

Succesvolle bosuitbreiding = 5 x en !

Plannen en planten van (stads)bossen voor mens en natuur

Kris Verheyen, Universiteit Gent, Labo Bos & Natuur

kris.verheyen@ugent.be
www.fornalab.ugent.be

